

پیش‌خوابان

«قصه هویدا» در آینه پژوهشی مستند گویی او شهر وند اسر ائیل بود!

■ شاهد توحیدی

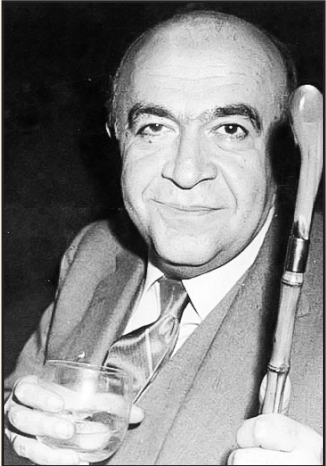

اثر مستندی که هم‌ایک دربارهٔ آن سخن می‌رود، ادوار و فراز و فرودهای حیات سیاسی امیرعباس هویدا را مورد بازخوانی و تحلیل قرار داده است. این پژوهش از سوی

ابراهیم ذوالفقاری انجام شده و مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی به انتشار آن همت گماشته است. قاسم تبریزی، تاریخ‌پژوه معاصر در معرفی این تحقیق، به نکات ذیل اشارت برده است:

«کتاب حاضر سیرری در زندگی، تبار، موقعیت و کارنامه امیرعباس هویدا در تاریخ معاصر می‌باشد. نویسنده در این اثر، اول براساس اسناد، خاطرات و مطالعات خویش، طرح چهار جلد کتاب را پیش‌بینی کرده بود، اما متأسفانه طی بیش از ۱۰ سال، فقط همین جلد در دسترسی اهل تحقیق و مطالعه قرار گرفت. موضوعات عمده کتاب، تبارشناسی، دوران تحصیل، مشاغل، چاقچی در پارسیس، اقامت در اشتوتگارت، در امور خارجه، هویدا و اسرائیل، هویدا در ترکیه، هویدا در شرکت نفت، همراه با حسنعلی منصور، کانون شرقی، حزب ایران نوین، وزارت دارایی، هویدا و بهائیت، هویدا و فراماسونری، دولت محلل، هویدا و امریکا، هویدا و انگلیس، از دواج، خصلت‌ها و سرانجام.

محقق محترم میان هویدا در مطبوعات – که از وی فردی مؤدب، خوش قلب، متواضع، دموکرات، و سیاسی ساخته بود- با هویدایی که در پس اسناد، لایه‌لای خاطرات هم‌راهان و کارنامه‌اش ترسیم می‌شود، تفاوت قائل شده و در پی دومین بوده است. میرزا قناد پدر بزرگ هویدا از بهائیان مجذوب عزیز افسندی بود که در عکا زیستگاه بهائیان زندگی و مادر بزرگش نیز در دمشق، با عین‌الملک

▼ دهه ۴۰ امیر عباس هویدا در دوران نخست‌وزیری

پدر هویدا زندگی می‌کرد. عین‌الملک پدر هویدا، در سال ۱۲۵۰ شمسی و در عکا متولد شد. او در مدرسه امریکایی بیرگ تحصیل کرد و در پارسیس، مدتی با جعفرقلی خان سردار اسعد و دستگاه وی در آن زیاط بود. او حدود ۲۰سال در خدمت رهبر بهائیان فعالیت و با حبیب‌الله رشیدیان از عناصر وابسته به سیاست انگلیس نیز ارتباط داشت و به نوعی رشیدیان، رابط عین‌الملک با سفارت بود. در خانه او اردشیر عرفی می‌کند، فریادشهر ایران در ایران رفت‌وآمد می‌کرد. او پس از کودتا، مسئول کنسولگری ایران در دمشق بود. از این روی صدیقه دولت‌آبادی کنسولگری ایران را مرکز تبلیغات هویدایان در شامات معرفی می‌کند. امیر سفیر ایران در عربستان سعودی هم بوده است. در سال ۱۳۰۸ به تهران می‌آید ولی همچنان رابط حکومت سعودی در روضاخن بود. وقتی سردار اسعد دستگیر و راهی زندان می‌شود، عین‌الملک به بیروت می‌رود و در سن ۶۴سالگی در بیروت در می‌گذرد، در حالی که دو فرزندش امیرعباس و فریدون، مشغول تحصیل بودند، تبار مادری او خاندان سرداری بودند. پدر بزرگش مشهور به کفزی بود. عبدالعسین خان مدتی که در پاریس اقامت داشت، مشهور به فردی متقلب، لامذهب و کنفی بود. مادرش افسرالملوک، به نواختن گیتار علاقه‌مند و این ازدواج به توصیه دیفوس از فعالان تشکیلات بهائیت در پاریس بود. هویدا تحصیلات را در مدرسه آلیانس جهانی اسرائیل گذراند و سپس به عضو شورای امریکایی صهیونیسم، موسوم به AZI، درآمد، بنابراین در دوران نخست‌وزیری‌اش، روابط ایران و اسرائیل و فروش نفت به این کشور آغاز شد. به همین خاطر دولت اسرائیل ۱۴۰ هزار مترمربع از فلسطین اشغالی را به هویدا هدیه داد! او رابط تشکیلات بهائیت در ایران و اسرائیل، خاصه بیت‌العدل در عکا بود. روابط نزدیک سفیر اسرائیل با شخص هویدا تا آنجا بود که گویی هویدا، خود از شهروندان اسرائیل است! البته اسناد ساواک خود مؤید این مسئله است…»

کشف حجاب در ایران و جهان، نظری به یک چرخه معیوب

ثیب تند انحطاط خوابی که برای ما دیده‌اند!

■ سارا شجاعی

روزهایی که بر ما می‌گذرد، تداعی‌گر سالروز اجرای فرمان کشف حجاب رضاخانی است. به همین مناسبت و در مقال بی‌آمده، تجربه تاریخی فمینیسم در غرب و کشف حجاب در ایران، به گونه‌ای توان‌مان مورد بررسی قرار گرفته‌اند. امید آنکه علاقه‌مندان را مقید و مقبول آید.

■ ■ ■

«این مشکلات را نمی‌شود با پند و اندرز و من مبیرم تو بعیری حل کرد…» این‌چکیده همه صحبت‌های «سحر»، زنی تن‌فروش به نمایندگی از همه زنان ساکن در قلعه زاهدی یا محله شهرنوست.^(۱)

■ نظری بر یک روند معوج

زن و مسائل مربوط به زنان در طول تاریخ، روند نامتعادلی را در فرهنگ، آداب و رسوم بشری طی کرده است. قرون وسطی به پایان رسیده بود، اما زنان در غرب نیز از آن خود نمی‌دانستند و داشتند! آنها به محض ازدواج، نام خانوادگی شان را از دست می‌دادند و از آن پس، هویت خانوادگی و تمامی اموال آنها به همسرشان متعلق می‌گرفت.^(۲) تا اواخر قرن ۱۹ میلادی، زن از لحاظ مالی هیچ‌گونه استقلالی نداشت و با ازدواج، مالکیت تمام اموالش (که از ارث به او رسیده بود یا از منزل پدر یا خود داشت) به شوهرش منتقل می‌شد و به این ترتیب، هیچ‌گونه حقی نه بر اصل مال و نه بر منافع آن نمی‌توانست داشته باشد. در عوض شوهر و در حق هرگونه تصرف در اموال زن را بدون اذن او داشت.^(۳) علاوه بر این زنان تا حدود یک قرن پیش در اروپا و امریکا، حق رأی و شرکت در تصمیمات اجتماعی و سیاسی^(۴) را نیز از آن خود نمی‌دانستند و داشتند هر کدام از این حقوق اولیه بشری برای آنها، دست نیافتنی و خارج از عهده‌شان بود. انتهای این دوران، درست زمانی بود که دموکرات‌های افراطی روی کار آمدند و ورق تحمیل قواعد نامتعادل فمینیستی، زن غربی را به سمت دیگری از بام افراطی‌گری هل داد.

در این سوی جهان، ماجرا به شکل دیگری ادامه داشت. روضاخن، در پی اصلاحاتی که برای زن ایرانی دستور گرفته بود، بی‌آنکه درک حاشیته‌ای از وضعیت زن غربی داشته باشد، تنها تن برهنه زنان اروپایی را به عنوان الگوی زن پیشرفته و مانیفست زن تمام‌عیار ایرانی در نظر گرفت و با بریدن پاجه‌های شلوار زنان و دختران ایرانی، زنی را که فرهنگ عقب‌راننده شاهان مستبد قبل از او از حقوق خود محروم کرده بودند، به‌زم خود با لباس برهنه تجدد پوشاند. حال زنانی که از داشتن حداقل سواد محروم مانده بودند، به زور تبلیغات گسترده دولتی بیرون کشیده می‌شدند و سر برهنه و پا برهنه، به تقلید از منش زن اروپایی، به اجرای برخی نقش‌های اجتماعی محدود تشویق می‌شدند. این در حالی رخ می‌داد که پوشش دینی تنها سنگری بود که زن ایرانی برای حفاظت از حریم زنانگی خود داشت. در نبود فهم درست از موقعیت زن غربی و شرقی، پهلوی پدر به جای اعطای حقوق فردی و اجتماعی زنان در فضای احترام و اختیار، آنها را با نگاه همان ضعیفه‌های بی‌اختیار، در حالی که از ترس مو بر نتشان راست می‌شد، در وسط خیابان بی‌حجاب می‌کرد و به زور چماق آژان‌ها، آنان را به سمت ظاهر توخالی همان جماعتی می‌کشاند که در اروپا به تازگی توانسته بودند، نام خانوادگی خودشان را بعد از ازدواج نگه دارند.

بی‌تردید نماد آرمانی حکومت پهلوی در حوزه زنان، زن مدرن و متجدد و دریافت آموزش و ورود به عرصه‌های مختلف اجتماع، منوط به کشف حجاب شده بود.^(۵) همین امر موجب واکنش علما و روحانیون به اصلاحات سال‌هایی که حکومت پهلوی اول در آن سر، در قالب تشکیلات زنانه به ترویج مدل زن اروپایی می‌پرداختند، زنان در غرب همچنان در وضعیت پلاتکلیفی به سر می‌برند. سال‌ها بعد از آن، جنبش فمینیستی اروپا که به تغییر الگوی خانواده و ازدواج در آن سرزمین منجر می‌شد، هنوز در ابتدای مسیر خود قرار داشت، با این حال چنین پدیده‌ای در دوره پهلوی دوم، به نحوی ترویج می‌شد که گویا تنها نسخه سعادت زنان در مسیر رشد فرهنگی و اقتصادی است

تصانی از یکی از مراسم‌های جشن حجاب که در آن برخی از زنان چپوه خویشان را پوشانده‌اند

وجه مشترک اصلاحات اروپایی و اصلاحات پهلوی در حوزه زن، بهره‌کشی سیاسی و اقتصادی از ابعاد جنسی او، برای رسیدن به اهداف حکومتی است. چنانچه کشورهای اروپایی برای صرافه اقتصادی، زنان را با انواع تبلیغات فریبنده، از خانه بیرون کشیدند و با مزدی در حد نصف مزد مردان، در خدمت کارگاه‌های اقتصادی خود قرار دادند. محمدرضا و پدرش نیز تسهیلات ظاهری در حوزه زنان را سرپوش اقدامات سیاسی و اقتصادی مدنظر خود قرار داده بودند. شاید علت جمله معروف نیکو کدی، مورخ آمریکایی درباره محمدرضا پهلوی نیز همین باشد: «شاه با وجود اینکه هیچ احترام خاصی برای آن زنان نداد، فکر می‌کرد که تشویق زن‌ها به اشتغال در نیروی کار مملکت، می‌تواند در رشد اقتصاد ایران مؤثر بوده باشد.»^(۶)

■ جمع‌بندی

«فردرایانه‌ترین نظام مالیاتی» در جهان را به خود اختصاص داد. مطابق گفته تحلیلگری به نام اسون استیمو (Steinmo Sven)، تنها همین تغییر خانه سنتی در سوئد را «کم‌و بیش ریشه‌کن کرد.» از سویی اصلاحیه قانون خانواده در سال ۱۹۷۳، طلاق «بدون مشکل خانوادگی» را به انواع پیشین افزود. با این اقدام، طلاق دیگر نیازمند دلایل و تشریفات مرسوم نبود. این نوع طلاق بدین صورت است که «در وضعیتی طبیعی اگر یکی از همسران ناراضی باشد، می‌تواند درخواست طلاق کند.» پس از آن، همه مزایای رفاهی و اجتماعی وابسته به ازدواج لغو شد. هنگامی که در سال ۱۹۷۶ حزب دموکراتیک اجتماعی، قدرت را از دست داد، انقلاب مدنظرش در سوئد پایان یافته بود. با این حال، سوئدی‌ها در نظامی فراخانوادگی آرایش یافته بودند. هدف اولیه تمامی این اصلاحات، استفاده از نیروی کار زنان در بخش اقتصادی بود. زنان در این دوره یا به پای مردان، در کارخانه‌ها و بخش‌های مختلف اقتصادی مشغول به کار می‌شدند، در حالی که حقوق آنان نصف حقوق مردان بود! اثرات این اصلاحات، به مرور رخ نشان داد. در سال ۲۰۰۰ گروهی از جمعیت‌شناسان، در گزارشی در نشریه ساینس اعلام کردند، جمعیت اروپا به نقطه عطفی حیاتی رسیده است. تا آن زمان اگر چه باوروری به صورت غیر طبیعی پابین بود، ساختار سنی کلی قاره هنوز «ثباتی مثبت» داشت، یعنی هنوز اگر زنان جمعیت خانوادگی‌شان را به اندکی بیش از دو افزایش می‌دادند، دست‌رسی به پایداری بلندمدت ممکن بود، اما در سال ۲۰۰۰ نرخ پایین باروری دهه‌های گذشته اثر خود را نشان داد؛ جمعیت اروپا شتابی منفی پیدا کرد.^(۷)

این رشد منفی جمعیت در حالی در تاریخ تحولات اروپا ثبت شده است که امروز بنا بر اخبار جهانی، بررسی‌های جامع روی مسائل خانواده در اروپا نشان می‌دهد، تغییر قابل توجهی در میزان تولد فرزندان خارج از ازدواج، در طی این مدت زمانی رخ داده است. در سال ۱۹۸۶ میلادی، بیشترین تولد خارج از ازدواج متعلق به کشورهای ایسلند (۵۰/۸ درصد)، سوئد (۴۸/۴ درصد) و دانمارک (۹/۴۲ درصد) بود. یونان (۸/۱ درصد)، دانمارک (۵/۱ درصد) و کشور های قبرس (۵ درصد) بالاتر از این هستند. با بررسی تغییرات در طی سه دهه گذشته مشخص می‌شود که کشورهای بلغارستان، هلند، اسلواکی، بلژیک و جمهوری چک، بیشترین میزان تغییرات را در این بازه زمانی داشته‌اند، به گونه‌ای که درصد فرزندان متولد شده خارج از ازدواج در این کشورها، در طی ۳۰ سال پیش از جنگ برابر است.^(۸) به‌رغم همه سیاست‌های دولت‌های اروپایی برای توقف هر کودک، حتی به قیمت از بین بردن نهاد قانونی و دینی ازدواج، اما باز هم جمعیت کشورهای این قاره با شیب تند در حال نزول است.

با اندکی دقت در یافته‌هایی که از منابع بالا به دست آمده است، می‌توان به این نکته رسید در سال‌هایی که حکومت پهلوی اول و دوم در قالب تشکیلات زنانه به ترویج مدل زن اروپایی می‌پرداختند، زنان در غرب همچنان در وضعیت پلاتکلیفی و عدم تعادل به سر می‌برند. سال‌ها بعد از آن، جنبش فمینیستی اروپا که به تغییر الگوی خانواده و ازدواج در آن سرزمین منجر می‌شد، هنوز در ابتدای مسیر خود قرار داشت. این جنبش که هنوز در خود اروپا به طور کامل به اجرا در نیامده بود، در ایران و توسط حاکمان ایرانی پهلوی دوم، به نحوی ترویج می‌شد که گویا تنها نسخه سعادت زنان در مسیر رشد فرهنگی و اقتصادی است.

■ استثمار جنسی زنان در دوران پهلوی

سحر، از زنانی حرف می‌زند که بعد از یکی دو سال تن‌فروشی «فرو سوده» شده‌اند و از این بابت، خانم رئیس‌های قلعه آنها را کسوج داده‌اند که هوچه‌های پایین‌تر و حال این‌ها عسده را کسوج کرده که هر سال به تعدادشان اضافه می‌شود، علاوه بر اینکه مجبور به تأمین معاش دل‌لا‌ها هستند از رونق افتاده‌اند! او به مأموران کمیته هشدار می‌دهد در صورت تعطیل و تخریب کردن قلعه شهرتو، همه زن‌های تن‌فروش قلعه برای امرار معاش خود به خیابان‌ها می‌آیند…^(۹) این زنان تا پیش از این، علاوه بر بهره‌کشی جنسی توسط دل‌لان، برای دربار پهلوی نیز دارای بهره‌های سیاسی بودند. تنها برای نمونه در کودتای ۲۸ مرداد، در منابع آمده است: «حدود ساعت ۸ صبح، جمعیت اوپاش به آغاز عملیات خود پرداختند. آنها که اغلب با سلاح‌های سرد راهی خیابان‌ها شده بودند، جلوی ماشین‌ها را گرفتند و

تاریخ

تاریخ ۸۸۶۸۴۳۷۰

۹ جوان

راننده را مجبور به روشن کردن چراغ‌ها و قرار دادن عکس شاه روی شیشه اتومبیل کردن و افرادی که دسترسی به عکس شاه نداشتند، یک عدد اسکناس در پشت شیشه خود قرار دادند.^(۱۰) گروهی از پاسان‌ها و گروهبانان نیز با لباس شخصی، به جمعیت پیوسته و پس از آن در ساعت ۹ صبح، در میدان بهارستان تجمع کردند و بی‌آنکه مقاومتی سوی سربرازن مأمور فرماندار نظامی صورت پذیرد، راهی سبزه میدان و خیابان ارک شدند و پس از آن به طرف میدان سپه و خیابان‌های مرکزی شهر رفتند. پس از رسیدن جمعیت به خیابان‌های نادری و شاه‌آباد، عده‌ای از زنان شهرنو به سرکردگی ملکه اعتضادی و پری آژدان قزی، به آنها پیوستند.^(۱۱) پس از آنکه زنان داخل قلعه نقش خود را به خوبی در تغییر نظام سیاسی اجرا کردند، دستمزد خوبی نیز دریافت کردند؛ این دستمزد، علاوه بر تعلق زمین‌های بزرگ به نام سرکردگان آنان، شامل فراهم کردن تسهیلات دیگر نیز می‌شد. به دستور زاهدی اطراف شهر نو را دیوارکشی کردند و به تمام افراد داخل آن اختیارات تام دادند. یکی از زنانی که سال‌ها در آنجا ساکن بود، بیان می‌دارد: «اون وختا قبل از کودتای ۲۸ مرداد [قلعه خیلی شلوغ بود، هر شب چاقو کشتی می‌شد، خانوما رو مته بره سر می‌بردن، اما حالا حدود سال‌های ۱۳۳۵ آلمنه زاهدی امنش کرد. این دیفارو آدیوار را زاهدی کشید دور قلعه.»^(۱۲)

به نظر می‌رسد آن چیزی که وجه مشترک اصلاحات اروپایی و اصلاحات پهلوی در حوزه زن بوده، بهره‌کشی سیاسی و اقتصادی از ابعاد جنسی زن، برای رسیدن به اهداف حکومتی است. چنانچه کشورهای اروپایی برای صرفه اقتصادی، از به کارگیری مهاجران کشورهای دیگر در بخش‌های اقتصادی سر باز زدند و به جای آن زنان را به وسیله انواع تبلیغات فریبنده و نیز اقدامات سلسلی از خانه بیرون کشیدند و با مزدی نصف مزدی که به مردان پرداخت می‌شد، در خدمت کارخانه‌ها و کارگاه‌های اقتصادی خود قرار دادند.^(۱۳) محمدرضا و پدرش نیز تحولات ظاهری در حوزه زنان را سرپوش اقدامات سیاسی و اقتصادی مدنظر خود قرار داده بودند. شاید علت جمله معروف نیکو کدی، مورخ آمریکایی درباره محمدرضا پهلوی نیز همین باشد: «شاه با وجود اینکه هیچ احترام خاصی برای آن زنان نداد، فکر می‌کرد که تشویق زن‌ها به اشتغال در نیروی کار مملکت، می‌تواند در رشد اقتصاد ایران مؤثر بوده باشد.»^(۱۴)

■ بی‌نوشت‌ها:

۱- روایاتی که بیان‌کننده/شهر نو در آذر ۱۲۵۸: هیچ‌کس حق ندارد خانم جدید بیابد.

۲- رژیم ممالی خانواده در قوانین ایران و انگلیس، لمبیا رستمی تبریزی، مطالعات راهبردی زنان، ۱۳۸۵، شماره ۳۱

۳- Blake, S. H. (۱۹۸۲). *Law of marriage*. Barry Rose Publishers Ltd

به نقل از رژیم مالی خانواده در قوانین ایران و انگلیس، لمبیا رستمی تبریزی، مطالعات اهربردی زنان، ۱۳۸۵، شماره ۴- مطالعه تغییر نام خانوادگی زنان پس از ازدواج در حقوق ایران و امریکا، عباس میرشکاری، سید جواد افراهانی، دو فصلنامه علمی – ترویجی فقه و حقوق خانواده، سال بیستم، بهار تابستان ۹۴ شماره ۴

۵- اجتماعی شدن زنان در عصر پهلوی، امکان یا استحاح تاریخ ایران، دوره ۱۳، شماره ۱ بهار و تابستان ۱۳۹۸

۶- جمعیت‌شناسی، علمه و رژیم رضاشاه، تهران، عروج، ۱۳۷۶، صص ۵۱-۴۶ به نقل از حسین خزایی، زمانه ۱۳۸۰ شماره ۵۲

۷- هویت‌سازی ملی در دوران پهلوی اول، امین دلمی معزی، دوره ۱۳۸ شماره ۵۶

۸- *Women and the Political Process in – Twentieth- Century Iran*, Cambridge, Parvin Paidar (۱۹۹۴)

به نقل از سازمان‌های زنان در ایران عصر پهلوی، دکتر محمد حسین حافظیان، نشریه مطالعات سیاسی، زمستان ۸۷ شماره ۴

۹- هالیدی، فرید، دیکتاتورهای زن در ایران عصر پهلوی، دکتر ایران احمدی، فصل‌نامه نیک آیین، تهران، ۱۳۸۸، نشر امیرکبیر به نقل از سازمان‌های زنان در عصر پهلوی، به نقل از همان

۱۰- لیز سانساریان، جنبش حقوق زنان در ایران، ترجمه نوین‌ان احمدی خورشانی، تهران، اختران، ۱۳۸۴، بهار ۹۵

۱۱- شکست سیاست‌های خانواده در اروپا، آلن کارلسون، نسرین مصباح، حوراء، شماره ۲۱

۱۲- همان

https://www.euronews.net/۱۳-com/۱۴۰۱/۰۲۰۱/۱۶۰۲/unmarried-of-percentage-the-how-the-over-europe-in-changed-births-decades-three-past

۱۴- منبع نخست

۱۵- روزولت، کرمیت(با تا) کودتا در کودتای اصلی، مترجم، تهران، چاپخش، به نقل از نقش روسپان شهرنو در کودتای ۲۸ مرداد۱۳۳۴، مصطفی اعل شاطری، هادی وکیلی، فصلنامه گنجینه اسناد، شماره ۲۶، بهار ۹۵

۱۶- آبراهامیان، یرواند (۱۳۷۸). [ایران بین دو انقلاب]کلمت فیزوژمند، مترجم، تهران: مرکز و مصدق، غلامحسین (۱۳۶۹). [زند تحرمه محمود (۱۳۳۶). قلعه. تهران: مازار به نقل از همان.

۱۷- شکست سیاست‌های خانواده در اروپا، آلن کارلسون، نسرین مصباح، حوراء، شماره ی ۲۱

۱۹- کسکس، ۱۳۶۹، ریشه‌های انقلاب ایران، ترجمه عبدالرحیم گواهی، تهران، قلم، به نقل از سازمان‌های زنان در عصر پهلوی، به نقل از مشارکت سیاسی زنان در دوره پهلوی دوم، بشران نوروزی، فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی، دوره ۲، شماره ۲، پاییز ۹۵